

ห้องสมุดโรงเรียนในช่วงเปลี่ยนผ่าน

ดร.สุวิมล ณะผลเลิศ

บทคัดย่อ

ห้องสมุดเป็นงานที่มีส่วนส่งเสริมการศึกษาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ในการพัฒนาคน ให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ในแนวทางที่ถูกต้องเป็นธรรม โดยการพัฒนาให้นักเรียนให้เป็นผู้รู้เท่าทันสารสนเทศ ควรจัดให้มีการเรียนการสอนวิชาการรู้สารสนเทศในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในกลุ่มพัฒนากิจกรรมผู้เรียนที่สถานศึกษา จัดทำได้และสามารถสอดแทรกได้ทุกกลุ่มสาระวิชา ห้องสมุดโรงเรียนในช่วงการเปลี่ยนผ่าน จะต้องเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญของโรงเรียนในทุกๆวิชา ต้องเป็นคลังความรู้ ต้องปรับตัวและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้โรงเรียนควรใช้ห้องสมุดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาครูและนักเรียน อันเป็นรากฐานที่จะศึกษาในขั้นสูงและปลูกฝังให้รักการอ่านการค้นคว้าตลอดชีวิต ผู้บริหาร บรรณารักษ์ และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องปรับเปลี่ยนให้ห้องสมุดโรงเรียน มีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน สังคม ชุมชน ส่งเสริมให้ครูนักเรียนมีความสุข มีเสรีภาพในการเรียนรู้ มีอิสระภาพในการศึกษาค้นคว้า นักเรียนสามารถพัฒนาและเติบโต ในกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับช่วงวัย รู้จักรับรู้กฎระเบียบ การใช้ทรัพยากรร่วมกันและรักษาทรัพยากรเพื่อส่วนรวม และควรกำหนดให้บรรณารักษ์เป็นวิชาชีพในมาตรฐานเดียวกับครูผู้สอนและผู้บริหาร ส่งเสริมและพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในโรงเรียน ในบทบาท ศูนย์เรียนรู้และบริการ เพื่อเป็นกลไกสำคัญของกระบวนการเรียนการสอน การเรียนรู้ด้วยตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย

School Libraries in Transformation

A library serves as an educational unit supporting both directly and indirectly to the development of students' impartial thinking and problem solving skills by keeping them up-to-date with immediate information. Schools should be able to provide information literacy as parts of the basic curriculum through students' development activities and integrated into different subject areas as well. During this transitional period, the libraries should serve as a significant knowledge banks and efficiently serve every students in the learning and adjusting to the new knowledge. They should be tools for teachers' and students' development in establishing reading habit for life long learning. Executives, librarians and those involved should transform the libraries to serve the needs of the school, the community and the society. Teachers and students are encouraged to learn independently and freely. Students develop their learning processes appropriately according to their ages. They learn to accept rules, share resources and preserve their environments. Most important of all, librarian should be identified as professional as teachers and executives. The school library should be developed to be a key learning and servicing resource center as it is an essential mean in the processes of teaching and learning, self-directing education, and non-formal education.

ห้องสมุดเป็นงานที่มีส่วนส่งเสริมการศึกษาทั้งโดยตรงและทางอ้อม การให้การศึกษาในโรงเรียนนั้น มีความจำเป็นอยู่ในช่วงระยะต้นของชีวิต ซึ่งก็มิได้หมายความว่า การศึกษาจะสิ้นสุดเพียงเท่านั้น ประเทศที่จะเจริญก้าวหน้าไม่ถอยหลังนั้น จำต้องประกอบไปด้วยพลเมืองที่พัฒนาแล้ว ฉะนั้นห้องสมุดจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาคน เพราะเป็นสถานที่ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลทุกเพศ ทุกวัย เข้าไปศึกษาหาความรู้ได้เสมอทุกเวลา ห้องสมุดจึงเป็นเสมือนสื่อสำคัญที่นำการศึกษาไปสู่ประชาชน (นราธิปพงษ์ประพันธ์, พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. 2510)

ในปัจจุบันความรู้สามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ แต่คุณภาพของความรู้ที่ความสามารถของระบบการจัดการและเลือกคัดสรรสาระของข้อมูลที่แพร่กระจายและส่งทอดยุคก่อนข้อมูลรอบตัวมีไม่มาก สิ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยดี ไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากมายนักชีวิตก็ยังพอดำเนินได้เป็นปกติ แต่ทุกวันนี้ข้อมูลมีมากจนรับไม่ไหว แต่ละประเทศถูกบังคับให้ต้องเปิดรับข้อมูลรอบด้าน มนุษย์ถูกล้อมกรอบด้วยเทคโนโลยี ถ้าไม่รู้การใช้ที่เหมาะสมก็จะถูกบังคับให้เสมือนล้าหลังและนานเข้าก็จะกลายเป็นเสมือนคนพิการ การศึกษาจึงต้องเน้นให้รู้จักการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ให้รู้จักวิเคราะห์ สังเคราะห์ว่าอะไรดีและมีค่าแก่ชีวิต การศึกษาจะต้องเน้นแนวทางในการสร้างกำลังแห่งเหตุผล เน้นการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ในแนวทางที่ถูกต้องเป็นธรรม(นิเชต สุนทรพิทักษ์, 2549)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการเรียนที่หลากหลาย ห้องสมุดโรงเรียนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาจะต้องมีการปรับเปลี่ยนด้วยเช่นกัน ห้องสมุดโรงเรียนจะไม่ใช่อาคารที่จัดเก็บหนังสืออย่างเดียว หากจะต้องจัดการให้เป็นศูนย์การเรียนรู้หรือศูนย์วิทยบริการ ที่รวบรวมทรัพยากรหลากหลายประเภทและยังต้องมีการให้บริการเป็นเครือข่ายที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศในห้องสมุดได้ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม ตัวอย่างโครงการ School Net เป็นการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างโรงเรียนต่างๆ ซึ่งบรรณารักษ์ยุคใหม่จะต้องมีวิสัยทัศน์ ปรับปรุงและพัฒนาตนเอง หมั่นศึกษาหาความรู้ ติดตามข่าวสารรู้รอบเทคโนโลยีสารสนเทศ วิธีใช้อินเทอร์เน็ต ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) และสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้พอสมควร

การเรียนรู้ต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ห้องสมุดจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่ผู้เรียนใช้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องหาวิชาต่างๆ ที่ไม่สามารถฟังบรรยายจากครูในห้องเรียน ห้องสมุดจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถช่วยผู้เรียนให้เรียนได้ประสบความสำเร็จและการเรียนเพียงในสถานศึกษาช่วงใดช่วงหนึ่งเท่านั้นไม่เพียงพอสำหรับโลกในยุคปัจจุบันและในอนาคต (รุ่ง แก้วแดง, 2542)

สถานภาพครูบรรณารักษ์

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 ได้กำหนดมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา ประกอบด้วย มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และ มาตรฐานการปฏิบัติตน เพื่อเป็นหลักประกันให้ผู้เรียน ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาอื่น (ศึกษานิเทศก์) ที่มีคุณภาพได้ส่งผลต่อการพัฒนาวิชาชีพทางการศึกษาและการพัฒนาการศึกษาของชาติ (มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา, 2548) บรรณารักษ์ จัดได้ว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง มีสถาบันการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มีสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ มีจรรยาบรรณบรรณารักษ์และนักสารสนเทศ มีวารสารวิจัย ของสมาคมฯ ซึ่งจัดทำตามเกณฑ์มาตรฐานสากลและได้รับการรับรองในระดับชาติ แสดงถึงสถานภาพของวิชาชีพที่ชัดเจน เป็นวิชาชีพที่ต้องอาศัยทั้งความรู้เชิงทฤษฎีและความรู้เชิงปฏิบัติ

ถึงแม้ว่าตำแหน่งบรรณารักษ์ ได้ปรากฏอยู่ในระบบข้าราชการพลเรือนมาตั้งแต่พ.ศ.2494 มีชื่อเรียกว่า ตำแหน่งบรรณารักษ์ ตั้งแต่ชั้นจัตวา ทริ โท ดังประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 68 ลงวันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2494 ในการเลื่อนฐานะอาชีพบรรณารักษ์ดูเหมือนจะได้รับความก้าวหน้าเช่นเดียวกับวิชาชีพด้านอื่นๆ แต่ในความเป็นจริงมีความแตกต่างและความไม่เสมอภาคอีกมาก อาทิ บรรณารักษ์ คือ ครู หรือ บุคลากรทางการศึกษา บรรณารักษ์ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพหรือไม่ ภาระงานในห้องสมุดนับรวมเป็นภาระงานสอนทั้งหมดได้หรือไม่ กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน การค้นคว้าให้นักเรียนนอกห้องเรียน สามารถใช้เป็นผลงานเลื่อนระดับได้หรือไม่

ซึ่งแนวทางขอเสนอให้ ก.ค.ศ. (คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา.) และ อ.ก.ค.ศ. วิสามัญ ซึ่งมีบทบาทในการกำกับติดตามและประเมินผลการบริหารงานบุคคล กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับเรื่องอัตรากำลังตำแหน่งบรรณารักษ์ เป็นตำแหน่ง ครู และสามารถเลื่อนวิทยฐานะให้สูงขึ้น ให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานในห้องสมุด เพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพของบรรณารักษ์เช่นเดียวกับครูผู้สอน

หลักสูตรการรู้สารสนเทศ

เมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ผ่านไปท่ามกลางความพร้อมและความไม่พร้อม การปรับเปลี่ยนกระบวนการทั้ง โรงเรียนเพื่อคุณภาพการศึกษาของเยาวชน นับเป็นหลักสูตรที่แตกต่างจากหลักสูตรระดับประถมและมัธยมศึกษาทุกฉบับที่เคยใช้ในประเทศไทย นั่นคือ การให้สถานศึกษามีบทบาทในการจัดทำสาระหลักสูตรของตนเอง โดยมีมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดเป็นแกนกลาง 8 กลุ่มสาระเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ ถึงแม้ว่า หลักการของหลักสูตรจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความสนใจและความถนัด เพื่อเน้นให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะด้าน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการเรียนการสอนวิชาการใช้ห้องสมุดที่ไม่ปรากฏทั้งใน 8 กลุ่มสาระ กลายเป็นเรื่องของแต่ละโรงเรียนจะดำเนินการเองและบรรณารักษ์แต่ละแห่งจะชวนขวดยืมไม่ใช้วิชาบังคับ ไม่ใช่วิชาเลือก ไม่ใช่วิชาหลักสูตรท้องถิ่นที่จะต้องจัดทำขึ้นเอง นำมาซึ่งความเดือดร้อนและเป็นการลดทอนขวัญกำลังใจของบุคลากรที่ทำงานในห้องสมุดโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง

ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้มีการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และพัฒนาเป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2550 โดยยังคงแนวคิดและหลักการสำคัญของหลักสูตรเดิมไว้ ทั้งนี้เป็นการขยายรายละเอียดในหลักสูตรและกำหนดแนวทางในการสนับสนุนการใช้หลักสูตรทั้งในระดับท้องถิ่นเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา ซึ่งได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรฉบับนี้ไปแล้ว เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2550

ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน 5 ประการคือ

1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

อีกทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ คือ

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน

7 รักความเป็นไทย

8 มีจิตสาธารณะ

โดยมีมาตรฐานการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวน 67 มาตรฐาน 2,083 ตัวชี้วัด

ในเรื่องวิชาการใช้ห้องสมุดที่ประชุมคณะอนุกรรมการศึกษาและส่งเสริมสถานภาพและมาตรฐานครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน ได้เสนอให้มีการปรับปรุงวิชาการใช้ห้องสมุด เปลี่ยนชื่อเป็น วิชาการรู้สารสนเทศ ความสำคัญของวิชาการรู้สารสนเทศ ชุตินา สัจจานันท์, 2550 ได้กล่าวถึง การพัฒนานักเรียนเป็นผู้รู้สารสนเทศหรือการสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การพัฒนาคนและพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน โดยมีแนวทางดังนี้

1. การบรรจุวิชาการรู้สารสนเทศ เป็นรายวิชาพื้นฐานสำหรับการศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รายวิชานี้พัฒนามาจากการสอนวิชาการใช้ห้องสมุด และจะต้องสอนโดยครูบรรณารักษ์ที่ได้รับการศึกษาอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์

2. เนื้อหาของรายวิชานี้จะเปลี่ยนจากการสอนวิชาการใช้ห้องสมุด แบบเดิม ตามการปรับเปลี่ยนในวิชาชีพ และมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตัวอย่างของเนื้อหาวิชานี้ที่ได้ดำเนินการโดยองค์กระระดับสากลและองค์กระระดับชาติของประเทศที่พัฒนาแล้ว มีดังนี้

2.1 องค์การทางวิชาชีพที่สำคัญ คือ สหพันธ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมห้องสมุดและสถาบันหรืออิฟล่า(International Federations of Library Associations and Institutions-- IFLA) ได้จัดตั้งแผนก Information Literacy Section ซึ่งพัฒนามาจากกลุ่มการให้การศึกษานักเรียน (User Education Roundtable) เมื่อ ค.ศ.2002 สหพันธ์ร่วมกับสมาคมห้องสมุดของแต่ละประเทศได้ร่วมกันพัฒนาเนื้อหาวิชาการรู้สารสนเทศดังนี้ (Urena 2003)

- หน่วยที่ 1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
- หน่วยที่ 2 การวิเคราะห์ความต้องการสารสนเทศและวิธีการที่แตกต่างกันในการสนองความต้องการสารสนเทศ
- หน่วยที่ 3 กลยุทธ์การแสวงหาสารสนเทศ การเข้าถึงและการใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ
- หน่วยที่ 4 การประเมินสารสนเทศที่เข้าถึง
- หน่วยที่ 5 การจัดระบบ การประยุกต์ใช้และการสื่อสารสารสนเทศ
- หน่วยที่ 6 การสังเคราะห์และการสร้างสารสนเทศใหม่
- หน่วยที่ 7 ปัญหาสังคมและปัญหากฎหมายในการเข้าถึงและใช้สารสนเทศ
- หน่วยที่ 8 ประเด็นสารสนเทศที่เน้นเนื้อหา ศาสตร์และอาชีพ
- หน่วยที่ 9 ประเด็นสารสนเทศที่เฉพาะเจาะจงระดับนานาชาติและภูมิภาค

หน่วยที่ 10 การจัดการความรู้และประเด็นสารสนเทศในองค์กร

2.2 รูปแบบที่ได้รับ ความนิยมอย่างแพร่หลายอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีผู้นิยมนำไปประยุกต์ในหลักสูตรการรู้สารสนเทศของประเทศต่าง ๆ คือ “Big-Six Information Problem-Solving” (Eisenberg & Berkowitz 1990) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “Big-Six Model” ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการของประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์ได้นำไปใช้เป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตร การรู้สารสนเทศเพื่อใช้ทั่วประเทศ

รูปแบบนี้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีประสบการณ์ 6 ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างที่ต้องใช้สารสนเทศ เช่น การทำรายงาน การตัดสินใจ

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดความต้องการและงานที่ต้องใช้สารสนเทศ

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดกลยุทธ์การแสวงหาสารสนเทศ

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดแหล่งที่มีสารสนเทศและการเข้าถึงสารสนเทศ

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอ สื่อสารสารสนเทศ

ขั้นตอนที่ 6 การประเมินกระบวนการและผลลัพธ์จากสารสนเทศ

พัฒนาการและแนวโน้ม

Kaser, Stone and Byrd, 1967 อ้างใน พวา พันธุ์เมฆา, 2528 ได้เสนอรายงานการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนของประเทศต่างๆ ในเอเชีย 8 ประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ได้รายงานว่า ห้องสมุดโรงเรียนในประเทศไทย ยังไม่มีการจัดทำแพร่หลาย ขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังจากผู้บริหารถึงแม้จะมีการเก็บเงินค่าบำรุงห้องสมุดจากนักเรียนแต่ผู้บริหารไม่ได้นำมาปรับปรุง กิจการของห้องสมุด สำหรับโรงเรียนที่มีห้องสมุดมีบรรณารักษ์นั้น บรรณารักษ์ส่วนใหญ่ ไม่มีคุณวุฒิ เป็นเพียงครูที่สอนวิชาใดวิชาหนึ่ง แล้วตัวเองสนใจงานห้องสมุด ครูบรรณารักษ์เหล่านั้นนอกจากจะทำงานห้องสมุดแล้ว ยังต้องสอนอีกไม่น้อยกว่าสัปดาห์ละ 15 ชั่วโมงอีกด้วย งานวิจัยนี้ได้ส่งผลให้ กระทรวงศึกษาธิการ แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการ จัดทำมาตรฐานขั้นต่ำของห้องสมุดโรงเรียน และประเทศใช้เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2511 นับเป็นมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนฉบับแรกของประเทศไทย โดยมีลักษณะมาตรฐานห้องสมุดที่กำหนดแบ่งเป็นระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาแต่ละระดับมีการกำหนดขนาดห้องสมุด ทรัพยากรที่ควรมี จำนวนหนังสือ วารสาร บุคลากร เป็นต้น ปัจจุบันมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาและมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ.2533 ซึ่งได้ประกาศใช้มาตั้งแต่พ.ศ.2533 อยู่ในระหว่างการศึกษการปรับปรุงใหม่

การพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน เป็นไปอย่างเชื่องช้าในขณะที่สถานการณ์แวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังปรากฏในงานวิจัยของ พจมาน พงษ์ไพบูลย์, 2549 ได้สำรวจสภาพห้องสมุดโรงเรียนหรือที่เรียกเป็นอย่างอื่น เช่น มุมหนังสือ ห้องอ่านหนังสือ ศูนย์เทคโนโลยี ใน 173 เขตพื้นที่

การศึกษา จำนวน 32,721 โรงเรียน ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างในแต่ละพื้นที่การศึกษาตามขนาดละ 1 โรงเรียน ได้จำนวนทั้งสิ้น 525 โรงเรียน พบว่า

ด้านสภาพห้องสมุด โรงเรียนและการใช้ห้องสมุดโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ข่าวสาร โรงเรียนในระดับประถมศึกษา ยังไม่มีห้องสมุดร้อยละ 13.7 โรงเรียนในระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษา ยังไม่มีห้องสมุดร้อยละ 17.6 และ โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลาย ยังไม่มีห้องสมุดร้อยละ 9.1 ซึ่งจะส่งผลในเรื่องของการศึกษาที่ไม่ได้มาตรฐานไปด้วย

ด้านผู้ดำเนินการในห้องสมุด ผู้บริหาร ครูบรรณารักษ์/ครูทำหน้าที่บรรณารักษ์ ห้องสมุดโรงเรียน มีผู้ดำเนินงานบางเวลา 1-2 คน ร้อยละ 91 และมีครูทำหน้าที่บรรณารักษ์เพียง 1 คน โดยไม่มีตำแหน่งเป็นบรรณารักษ์วิชาชีพ ร้อยละ 67.1 ทั้งนี้ ห้องสมุดโรงเรียนระดับประถมศึกษา จะมีครูบรรณารักษ์/ครูทำหน้าที่บรรณารักษ์ เต็มเวลา ร้อยละ 4.4 บางเวลาร้อยละ 83.2 และอื่นๆร้อยละ 12.4 ส่วนโรงเรียนในระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษา มีครูบรรณารักษ์/ครูทำหน้าที่บรรณารักษ์เต็มเวลาร้อยละ 8.6 บางเวลาร้อยละ 71.4 และอื่นๆร้อยละ 20 และ โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลาย มีครูบรรณารักษ์/ครูทำหน้าที่บรรณารักษ์ เต็มเวลาร้อยละ 29.4 บางเวลาร้อยละ 29.4 และอื่นๆร้อยละ 41.1 ซึ่งจะส่งผลในเรื่องของคุณภาพการศึกษาต่ำกว่าเกณฑ์

นอกจากนี้โรงเรียนมีปัญหาไม่มีตำแหน่งครูบรรณารักษ์ในโครงสร้างอัตรากำลัง แต่มีตำแหน่งบรรณารักษ์เป็นบุคลากรทางการศึกษา จึงไม่มีชั่วโมงสอน และให้ครูวิชาอื่นมาทำหน้าที่เป็นครูบรรณารักษ์ห้องสมุด งานบรรณารักษ์ จึงเป็นงานฝาก ซึ่งแตกต่างจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ห้องสมุดโรงเรียนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้ามีครูบรรณารักษ์วิชาชีพเป็นผู้ปฏิบัติงานและทำหน้าที่สอน ปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถานภาพ ขวัญกำลังใจ และโอกาสความก้าวหน้าของครูบรรณารักษ์ ซึ่งปัจจุบันมีปัญหาความขาดแคลนและ ส่งผลกระทบถึง การพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนและการพัฒนาการศึกษาของประเทศ โดยรวม

จากการรายงานสรุปผลการประชุม IFLA/UNESCO เมื่อวันที่ 9-12 กันยายน 2546 ณ กรุงเทพฯ (ศุภมาส ณ ถลาง, 2546) ในหัวข้อประชุม Reginal workshop on school Library Services in Southeast Asia มี 8 ประเทศ ที่นำเสนอ ได้แก่ กัมพูชา อินโดนีเซีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และไทย มีดังนี้

- ประเทศที่มีห้องสมุดโรงเรียนค่อนข้างพร้อม ได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย จะเห็นได้ว่า ภาครัฐให้การสนับสนุนอย่างเพียงพอ ถือเป็นนโยบายสำคัญที่จะต้องจัดให้ทุกโรงเรียนมีห้องสมุดที่สมบูรณ์แบบ นับตั้งแต่มีบรรณารักษ์ทำงานเต็มเวลา ห้องสมุดเป็นห้องสมุดดิจิทัล เช่น School Media Resource Library/ School Resource Center การนำเทคโนโลยีมาใช้ในห้องสมุดทั้งนักเรียนและครู สามารถ Online databases electronic books และ electronic journals

- ประเทศมีห้องสมุดโรงเรียนกำลังพัฒนาดีและไม่ดีบางส่วน ได้แก่ เวียดนาม ไทย ฟิลิปปินส์ พบว่า งบประมาณที่ได้รับจัดสรรไม่เพียงพอ ขาดแคลน บรรณารักษ์ห้องสมุดไม่ได้มาตรฐาน ทรัพยากรสารสนเทศมีไม่เพียงพอ
- ประเทศที่ห้องสมุดโรงเรียนยังขาดแคลน ได้แก่ กัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อินโดนีเซีย พบว่า ขาดแคลนบรรณารักษ์ ห้องสมุดยังให้บริการไม่สมบูรณ์ งบประมาณไม่เพียงพอ ห้องสมุดเติบโตอย่างเชื่องช้ามากไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้

บทบาทสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นสมาคมวิชาชีพ ครู อาจารย์ บรรณารักษ์ ของไทย ได้ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2497 จาก ชมรม บรรณารักษ์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแพร่วิชาบรรณารักษศาสตร์ให้แพร่หลาย ส่งเสริมสถานภาพ บุคลากรและห้องสมุดทุกประเภทให้ได้มาตรฐานสากล

อาจกล่าวได้ว่า สมาชิกของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ มาจากห้องสมุดโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ และเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิรูปการศึกษา อันเนื่องมาจาก ทางสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ได้ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาและส่งเสริมสถานภาพและมาตรฐานครู บรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยและสังคมโลก โดยได้ดำเนินการเสนอต่อที่ประชุมสภาอภิมหาบัณฑิตคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2551 เพื่อร่วมผลักดัน ให้กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดนโยบาย ที่เกี่ยวข้องโดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับ การบรรจุ วิชาการรัฐสารสนเทศ และ สถานภาพของบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนให้เป็นตำแหน่ง ครู ดังนี้

1. สถานภาพบุคลากรห้องสมุด

1.1 กำหนดผู้ที่บรรณารักษ์ ต้องสำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และ สารสนเทศศาสตร์โดยตรง

1.2 กำหนดให้บรรณารักษ์เป็นวิชาชีพในมาตรฐานเดียวกับครูผู้สอนและผู้บริหาร ให้ ได้รับสิทธิผลตอบแทนในหลักเกณฑ์เดียวกันมีโอกาสความก้าวหน้าเช่นเดียวกับครูผู้สอน

1.3 กำหนดให้ภาระงานห้องสมุดของบรรณารักษ์ ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนถือเป็นภาระงานในความหมายเดียวกันกับครูผู้สอน และนับภาระงานการสอนนักเรียนในการ สอนการสืบค้นสารสนเทศ หรือร่วมมือกับครูผู้สอนในการสอน โดยอิงแหล่งวิทยากรเป็นภาระงาน สอนด้วย

1.4 ควรนับรวมชั่วโมงการทำงานในห้องสมุด เป็นภาระงานและใช้ในการเลื่อนวิทยะฐานะ ได้ด้วย

2. สถานภาพห้องสมุด

ส่งเสริมและพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในโรงเรียน ให้มีภารกิจและบทบาทเป็น ศูนย์เรียนรู้และบริการ เพื่อเป็นกลไกสำคัญของกระบวนการเรียนการสอน การเรียนรู้ด้วยตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย

3. หลักสูตร

ควรมีการเรียนการสอนวิชาการรู้สารสนเทศในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดให้อยู่ในกลุ่มพัฒนากิจกรรมผู้เรียนที่สถานศึกษา จัดทำได้และสามารถสอดแทรกได้ทุกกลุ่มสาระวิชา โดยการส่งเสริมแนวคิดการบูรณาการการรู้สารสนเทศกับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา แต่สามารถทำได้ในทุกวิชา และเน้นความร่วมมือระหว่างครูผู้สอนกับบรรณารักษ์ โดยบรรณารักษ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าถึงสารสนเทศและแหล่งสารสนเทศ สามารถใช้ประโยชน์จากสารสนเทศได้อย่างมีวิจารณญาณ ทำให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

กล่าวโดยสรุป ห้องสมุดโรงเรียนในช่วงการเปลี่ยนผ่าน จะต้องเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญของโรงเรียนในทุกๆวิชา ที่มีการจัดการเรียนการสอน ห้องสมุดโรงเรียนต้องเป็นคลังความรู้ที่ครูและนักเรียนได้มาตัดดวงความรู้ ต่อยอดความรู้ ในขณะที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ระบบการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนให้ทันความก้าวหน้าของวิทยาการ การพัฒนาระบบความรู้ต่างๆล้วนแต่ห้องสมุดต้องปรับตัวและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อเป็นเหตุปัจจัยที่จำเป็นในการตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ให้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะไม่อาจหวังที่จะพึ่งระบบเดิมๆได้

โรงเรียนควรใช้ห้องสมุดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาครูและนักเรียน ด้วยองค์ความรู้ที่มีอยู่ในห้องสมุดล้วนมีการสั่งสมและจัดระบบระเบียบการเข้าถึงสารสนเทศที่มีคุณค่าย่อมนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้เรียนรู้ชีวิตตามสภาพที่เป็นจริงและตอบสนองการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้นห้องสมุดโรงเรียน ซึ่งถือเป็นรากฐานที่จะศึกษาในขั้นสูงต่อไป หรือเป็นรากฐานการปลูกฝังให้รักการอ่านการค้นคว้าตลอดชีวิต ผู้บริหาร บรรณารักษ์ และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องปรับเปลี่ยนให้ห้องสมุดโรงเรียน มีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน สังคม ชุมชน ส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีความสุข มีเสรีภาพในการเรียนรู้ มีอิสระภาพในการศึกษาค้นคว้า นักเรียนสามารถพัฒนาและเติบโต ในกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับช่วงวัย รู้จักรับรู้กฎระเบียบ การใช้ทรัพยากรร่วมกันและรักษาทรัพยากรเพื่อส่วนรวม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. 2550. รายงานประจำปี 2550. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชุติมา สัจจานันท์. (2544). การรู้สารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา คนไทยและ สังคมไทย. *วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช* 14(3): 50-63.
- ชุติมา สัจจานันท์. (2550). “ การรู้สารสนเทศ: การสอนและการวิจัย” *วารสารห้องสมุด* 51,29 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2550) หน้า 27- 45
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. 2510. คำรับสั่งปราศรัย องค์ประธานในพิธีเปิดการประชุมสามัญประจำปี พ.ศ.2510 ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ณ หอสมุดแห่งชาติ ทำวาสุกรี พระนคร เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม.
- นิเชต สุนทรพิทักษ์. 2549. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา. หน้า 31-37 ใน *การศึกษาเพื่อความเป็นธรรมในสังคม*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม
- บัญญัติ อาภาศิลป์. 2551. สถานภาพบรรณารักษ์ในอนาคต ใน เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ เรื่อง สถานภาพของครู อาจารย์และบรรณารักษ์ในอนาคต เนื่องในการประชุมใหญ่สามัญประจำปี ครั้งที่ 1 วันพุธที่ 30 กรกฎาคม 2551 ณ หอประชุม... หอสมุดแห่งชาติ ทำวาสุกรี กรุงเทพฯ)
- พจมาน พงษ์ไพบูลย์. 2549. รายงานผลการสำรวจข้อมูลการเรียนรู้ข่าวสารผ่านทางห้องสมุดโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- พวา พันธุ์เมฆา. 2528. ห้องสมุดโรงเรียนทฤษฎีและปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศึกษิตสยาม.
- รายงานการประชุม คณะอนุกรรมการศึกษาและส่งเสริมสถานภาพและมาตรฐานครูบรรณารักษ์ห้องสมุด โรงเรียน ครั้งที่ 1/2551 วันที่ 7 กรกฎาคม 2551 ณ ห้องประชุมฝ่ายบริหาร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่ง แก้วแดง. 2542. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่เกี่ยวกับห้องสมุด. *วารสารห้องสมุด*. 44, 1 (ม.ค.-มี.ค.): 14-21.
- ศุภมาส ณ ถลาง. 2546. เราได้อะไรจากการประชุม IFLA/ UNESCO เรื่อง ห้องสมุดโรงเรียนในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้. *วารสารห้องสมุด*. 47, 4 (ต.ค.-ธ.ค.): 64-70.
- สถานภาพของห้องสมุดและบรรณารักษ์ห้องสมุดหลังการปฏิรูปการศึกษา. 2544. **Thailand Education Journal**. 2, 17 (ธันวาคม) : 7-12.
- สมาน ลอยฟ้า. 2545. การสอนการใช้ห้องสมุด : พัฒนาการและแนวโน้ม. *วารสารห้องสมุด*. 46, 2 (เม.ย.-มิ.ย.) : 21 – 30
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. 2548. มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว.

สุชุม เฉลยทรัพย์. 2551. สถานภาพของครู อาจารย์และบรรณารักษ์ในอนาคต. ใน เอกสาร
ประกอบการบรรยายพิเศษ เรื่อง สถานภาพของครู อาจารย์และบรรณารักษ์ในอนาคต
*Jurkowski, o. 2006. The Library As a Support System for Students. Intervention In School and
Clinic. 42,2 (November): 78-83.*

Urena, Cristobal Pasadas (2003) The International Information Literacy Certificate:

A Global Professional Challenge?" Paper Presented to 69 th IFLA General

Conference and Council, 1- 9 August 2003. www.ilfa.org/IV/ifla70/prog04.htm

(Accessed November 15. 2007)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย